Lymbus

MAGYARSÁGTUDOMÁNYI FORRÁSKÖZLEMÉNYEK

Budapest
2016

Lymbus

MAGYARSÁGTUDOMÁNYI FORRÁSKÖZLEMÉNYEK

Főszerkesztő
Ujváry Gábor

Felelős szerkesztő
Lengyel Réka

Olvasószerkesztő
Nyerges Judit

A szerkesztőbizottság tagjai:
Boka László, Fazekas István, Gecsényi Lajos, Jankovics József, K. Lengyel Zsolt, Katona Csaba, Kollega Tarsoly István, Mikó Árpád, Monok István, Oborni Teréz, Pálffy Géza, Petneki Áron, Szentmártoni Szabó Géza, Varga Katalin

A kötetet kiadja
a Balassi Bálint Magyar Kulturális Intézet, a Klebelsberg Kuno Alapítvány,
az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára,
a Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság és az Országos Széchényi Könyvtár

HU ISSN 0865 0632

Kiadja a Balassi Intézet és az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Felelős kiadó: Fodor Pál főigazgató
Borítóterv: Csizmadia Kata
Nyomdai előkészítés: MTA BTK Történettudományi Intézet
tudományos információs témacsoport
Nyomdai munka: Prime Rate Kft.
Felelős vezető: Dr. Tomcsányi Péter

Tartalom

9 Bilkei Irén
Közöletlen Jagelló-kori oklevelek a Csányi család levéltárából

17 Kiss Farkas Gábor
„Mindent el kell hinnünk és meg kell tartanunk, ami a Bibliában van?" Gosztonyi János győri püspök kérései és Iodocus Clichtoveus párizsi teológus válaszai: *Nonnullarum questionum dissolutio* (1517)

45 Szentmártoni Szabó Géza
Bajnaky István hat levele Trencsén város levéltárából, Balassi Bálint és német virágénekek említésével

57 Hámori Nagy Zsuzsanna
Francia követjelentések Bethlen Péter és kísérete brüsszeli és velencei tartózkodásáról

67 Szabó András Péter
A besztercei levéltár jegyzékei az erdélyi fejedelmi udvarról (1636–1659)

123 Martí Tibor – Monostori Tibor
A Spanyol Monarchia értesülései a Magyar Királyságról. Castañeda márki titkárának „interjúja" Esterházy Miklós nádorral (1639)

141 Balogh Zsuzsánna – Barta M. János
Bánffy Dénes levelei Csáky Istvánhoz (1667–1669)

171 Bujtás László Zsigmond
Magyar vonatkozású levelek Gerard Hamel Bruyninx levéltárából (1676–1677)

187 Kovács Zsuzsa
Attila sírja Lippánál

199 Tóth Ferenc
Az irodalom és a diplomácia vonzásában. Charles Gravier, Vergennes grófja François de Tott báróhoz írt levelei, 2. rész

235 Vaderna Gábor
Gróf Teleki Ferenc (1785–1831) levelei

275 Orbán János – Csörsz Rumen István
Kéziratok és nyomtatványok egy marosvásárhelyi kereskedőház boltozatából

315 Tóth Barna
„Magyar versekkel felelő Kaballa". Pálóczi Horváth Ádám *versgenerátor*a

343 Czifra Mariann
Kazinczy Ferenc grammatikája: helyesírás és kiejtés

367 Onder Csaba
Kölcsey Ferenc: Előszámlálása azon Princípiumoknak mellyek a' Révai' Grammatikájában megállítatnak

377 Tóth Kálmán
Kiss József orvos levelei az MTA KIK Kézirattárában

389 Schiller Erzsébet
Magyar peregrinus tanárok – Nagykőröstől Oxfordig és az Urálig

395 Székely Tamás
Vajkay Károly vasgyári igazgató jelentése az állami foglalkoztatású munkások választójoggal történő esetleges felruházásának ügyében (1904)

407 Egry Gábor
Egy kiállhatatlan ember megpróbáltatásai. Kelemen Lajos állam elleni izgatási pere Nagy-Romániában

425 Joó András
„Az ősi felfogáshoz képest egy bizonyos változás mutatkozik…” Iulio Maniu fejtegetései Magyarországról, Romániáról és az erdélyi kérdésről 1944 januárjában

443 Lakatos Artur
A temesvári Madosz működése 1944. augusztus 23. – október 1. között

451 Rácz János
Kompromisszumra képtelenül. A Brit Kommunista Párt és értelmisége az 1956-os forradalom idején

Czifra Mariann

Kazinczy Ferenc grammatikája: helyesírás és kiejtés[1]

Kazinczy Ferenc két ízben kezdett grammatika írásához. Először 1808-ban, Dessewffy József javaslatára.[2] Az ötlet nem állt távol Kazinczy érdeklődésétől: a korszak jelentős grammatikai munkáit ismerte, de teljesítményüket nem tartotta céljaihoz alkalmasnak. A meglévő magyar nyelvtanok szerinte vagy elméletileg voltak hibásak, vagy nem alkalmazkodtak az olvasók igényeihez: a debreceni grammatikát[3] és Gyarmathi Sámuel művét[4] „unphilosophischnak" nevezte, Verseghy Ferencé szerinte káros a magyar nyelvre,[5] Révai Miklósé[6] pedig ugyan éppen megfelelne, de terjedelmessége akadályozza az olvasót ismeretei bővítésében.[7] Kazinczy rövid, jól olvasható, „*ízléssel, 's praecisióval*" megírt munkát tervezett,[8] amelyet főképpen szépírók használatára szánt.

A Dessewffy József és közte lefolyt baráti beszélgetést követően rövidesen el is készült a nyelvtan egyik szakasza, az „orthoepéja".[9] A fejezet tartalmáról annyit tudunk, hogy Kazinczy hosszú hangtani szakaszokat tervezett, amellyel nemcsak a helyesírást, hanem a kiejtést is normalizálni szerette volna: „[n]álam az Orthoepéja nagy részt foglal-el, mert nem csak írni, de jól kimondani sem tudjuk a' szókat."[10] A helyes kiejtés fejlesztése ekkoriban gyakran előfordult a magyar nyelvről értekező irodalomban, így Kazinczy elképzelése nem marad kontextus nélkül.[11] Rövid bemutatásából és a fennmaradt részlet hossza alapján sajnos még nem következtethetünk arra, milyen terjedelmű lett volna a teljes munka, ha elkészül.

Azt, hogy Kazinczy grammatikája tényleg soha nem készült el, szinte biztosra vehetjük, hiszen tevékenysége és érdeklődése nyilvánvalóvá teszi, hogy egy grammatikai írást nem tartott volna a fiókban. Legalább a levelezésből vagy feljegyzések révén tudomá-

---

[1] A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült. A szerző az MTA–DE Klasszikus Magyar Irodalmi Textológiai Kutatócsoport alkalmazottja (a csoport vezetője: Debreczeni Attila).

[2] Erről lásd: Kazinczy Ferenc levele Prónay Sándornak, Széphalom, 1808. febr. 26. Kazinczy, 1894, 339–340 (1246. levél); Kazinczy Ferenc levele Dessewffy Józsefnek, Széphalom, 1808. márc. 12. Kazinczy, 1894, 349 (1251. levél).

[3] [Benedek – Domokos], 1795.

[4] Gyarmathi, 1794.

[5] Verseghy, 1805.

[6] Révai, 1806–1808.

[7] Kazinczy Ferenc levele Kis Jánosnak, Széphalom, 1808. márc. 14. Kazinczy, 1894, 358 (1255. levél).

[8] Kazinczy Ferenc levele Dessewffy Józsefnek, Széphalom, 1808. márc. 12. Kazinczy, 1894, 349 (1251. levél).

[9] Uo.

[10] Kazinczy Ferenc levele Dessewffy Józsefnek, Széphalom, 1808. márc. 12. Kazinczy, 1894, 349 (1251. levél).

[11] Petrovics, 1819; D. Cs. J., I., 1822; Elter, 1830; Laszkalner, 1819–1845.

sunk lenne a szövegről, ha elkészült volna, különösen, mivel barátai is javasolták egy új magyar nyelvtan megírását. A munkát tervei szerint még a nyáron be akarta fejezni, de ehelyett néhány hónap múlva már a *Tübingai pályaírás*on dolgozott.[12] Ezt követően jó időre feledésbe merült a szépírói grammatika gondolata. Annak ellenére, hogy a levelezésben nem bukkant fel újra egy rendszeres magyar nyelvtan ötlete, a részproblémák folyamatosan foglalkoztatták.

Legközelebb másfél évtized múlva látott hozzá ismét, hogy gondolatait egységbe rendezze. Az 1820-as évek elején a tiszántúli református egyházkerület és a sárospataki főiskola társgondnoka, Lónyay Gábor egy diákok körében használatos grammatika megírásával bízta meg őt. Erre enged következtetni Kazinczy haladékot kérő levele, amelyben a késést igyekezett indokolni, illetve beszámolt a munka szerkezetéről.[13] A hagyományos nyelvtanoktól eltérően mind stílusban, mind szerkezetben egyedit kívánt alkotni, ennyiben tehát tartotta magát korábbi elképzeléséhez. A levél csatolmánya egy nyelvtörténeti bevezetés,[14] amelyet a „Magyar Nyelv és Magyar Literatúra' Historiájának" nevez. Eztán következett volna a szorosabb értelemben vett grammatika. Szerkezetét az alábbi tervek mentén képzelhetjük el: 1. nyelv- és irodalomtörténet; 2. etimológia (orthoepeia és orthografia); 3. grammatika (etimológia, szintaxis); 4. stilisztika; 5. próza és poézis (versificatio); 6. esztétika. A grammatika 1823 szeptemberéig, a stilisztika pedig „azután nem sokára" készült volna el. A mű további alakulásáról azonban nincsenek információink.

Az itt következő szakasz feltételezhetően az 1808-as „orthoepéjának" egy hosszabb, sűrűn javított piszkozata. A variánsok közül a véglegesülni látszó változat áll legelöl: a többi példányon jól nyomon lehet követni a szöveg alakulástörténetét: Kazinczy jelentős régi magyar irodalmi szövegapparátust mozgat az egyes helyesírási problémák demonstrálására. Elvei az etimologizáló helyesírást követik. A grammatikának ismert egy másik, az itt közöltnél jóval rövidebb, szerkezetében azonos, de tartalmában jelentősen különböző változata is, amely a hangtannal foglalkozik.[15] Az itt közölt terjedelmesebb változat jóval több példaanyagot használ fel.

A mű az MTA gyűjteményében található meg a gerincén a *Családi emlékek, kisebb dolgozatok* címet viselő kötetben, Kazinczy Ferenc autográf és idegen kéztől származó vegyes feljegyzései, árnyrajzai és néhány levél társaságában.[16] A grammatikai jegyzetek lapjain kék színű ceruzás lapszámozás van végigvezetve. A *Materialia pro Almanach* című szakasz kisebb méretű papíron áll, ahogyan a kötet is különböző formátumú, kettedrét és negyedrét iratokat tartalmaz. Kazinczy nyelvészeti jellegű írásai szétszórva maradtak fenn: grammatikájának két töredéke is egymástól elszigetelt. Kazinczy életének utolsó hányadában kéziratos hagyatéka rendezésével volt elfoglal-

---

[12] Kazinczy Ferenc levele Dessewffy Józsefnek, Széphalom, dátum nélkül [1808]. Kazinczy, 1894, 429–434 (1287. levél).

[13] Kazinczy Ferenc levele Lónyay Gábornak, Ujhely, 1823. júl. 6. Kazinczy, 1927, 377–379 (5584. levél).

[14] Feltehetően ez a szöveg jelent meg a *Felső Magyarországi Minervá*ban: Kazinczy, 1825.

[15] Czifra, 2014.

[16] Kézirata: MTAK KIK, K759 21–32 f., 2r, autográf piszkozat.

va, és szép eredménnyel rendezte el például leveleit, önéletrajzi írásait. Ez a tevékenysége érzékelhetően nem terjedt ki nyelvészethez kapcsolódó műveire, s ez ismét egy érvet hoz amellett, hogy grammatikája nem készült el, újabb jelentős töredék lappangásával nem számolhatunk.

Forrás

Kazinczy Ferencnek
Orthografiai állatásai.

---

alapállatások.

§. 1. Egy szerencsés találmány az emberi beszéd hangjainak képet adott; 's ezeket a' hangok képeit *betűknek,* festéseket pedig *írásnak* hívjuk.
§. 2. A' betűk egyszerre két organumra hatnak; formájuk által ugyan a' *szemre*, a' bennek némán <han> lappangó hangzat által pedig a' *fülre*. A' hangzás *cél;* a' forma *eszköz*.
§. 3. Az a' Mesterség, melly a' betűket ismerni, 's hangzatokat (akár külön, akár eggyüt álljanak,) eltalálni tanítja, *Betűismeretnek* és *Olvasásnak*; – a' melly festeni, az az ismérhetőleg, sőt ékesenn is, leírni tanítja, Görög nevezettel *Kaligrafiának;* – a' melly végre arra vezérel, hogy vélek az értelmes hangzatoknak leírásában miképpen kellessék élni, *Orthografiának* neveztetik.
§. 4. Ezen három felosztás szerint három Részre szakad elmélkedésem.

1. Rész.
A' Betűisméretről.

§. 5. Azok a' betűk, a' mellyekkel Nemzetünk él, éppenn azok a' mellyekkel Róma utánn Európának nevezetesebb és nagyobb része él. Nyilván mutatja ezt formájok, ha szintén közzűlök egynek vagy kettőnek hangzását a' Magyar ajak elváltoztatta is.
§. 6. A' mennyibenn az emberiség szebb formájú betűket nem mutathat ezeknél, méltán örvendhetünk, hogy Atyáink a' magok Szcythiai betűiktől /:ha tudnillik az ezekről való rege nem büszkélkedő költemény:/ elállottak és az Europaiakét elfogadták. Mind azáltal a' dolognak egy nagy alkalmatlansága vagyon; egy részről az Europai alfabetumban van több betű, mint az emberi ajakban hang: más részről a' Magyar Nyelvben van több hangzat, mint az Európai Al<ph>fabetumban betű.

Scholion.

ELSŐ RAJZOLATAI A' MAGYAR ORTHOGRAPHIANAK.

---

1. RÉSZ. A' BETŰKRŐL.

Azok a' betűk, mellyekkel a' Magyarok most élnek, épenn azok, a' mellyekkel Róma utánn Európának nevezetesebb és nagyobb része él. Nyilván mutatja ezt formájok, ha szintén közzűlök egynek vagy kettőnek hangzását a' Magyar ajak elváltoztatta is.

Ez a' Magyarrá is lett Európai Alphabetum huszonhat külömböző formájú betűkből áll; úgymint 1.) a. – 2.) b. – 3.) c. – 4.) d. – 5.) e. – 6.) f. – 7.) g. – 8.) h . – 9.) i. – 10.) k. – 11.) l. – 12.) m – 13.) n. – 14.) o. – 15.) p. – 16.) q. – 17.) r. – 18.) s. – 19.) t. – 20.) u. – 21.) x. – 22). y. – 23.) z. – 24.) j. – 25.) v. – 26). w. – Formájok miatt ezeket *eggyes betüknek* nevezem /:*Litteræ simplices:*/; mert vannak *kettős betűk* is, a' mint azt alábbatt fogjuk látni.

1. CZIKKELY. EGGYES BETŰK.

Az *Eggyes Betűk* között első hellyet foglalt az A; 's a' magyarbann ugyan azt a' hangot jegyzi, mellyet a' Deákban jegyez; mint *aranya, alapa*.

Második a' B.<;> Ennek is megeggyezik magyar hangja a' deák hangjával: Példa: <*Bab.* B> *bab, balbus*.

Harmadik a' C. – Ez eránt meghasonlottak a' Grammatikusok. Az újabb Irók csaknem egészen kirekesztették a' Magyar betűk' számából; a' Régiek <pedig> ellenben véle három hangot jegyzettenek-meg. Jelentette ezeknél a' C.

<1^{ör} a' szónak elején és közepén>

1^{ör} a' *Z.* betű segedelme nélkűl a' szónak elejénn és közepénn azt a' hangot, a' melly e' deák ígékben hallatszik: *cis, citra, cicer.* – Példákat erre a' *Tinóldi Sebestyén* Verseinek eggy igen régi kiadásából hordok-elő. Az a' hang, a' mellyet a' Mostaniak *Tzétzei*nek írnának, Tinóldinak Fráter Györgynek haláláról írtt versezetébenn[17] állhatatosan *Céceinek* van nyomtatva. /:A' nyomtatás hellyét és esztendejét meg nem nevezhetem, mert azon nyomtatványnak, melly kezeim között vagyok, eleje és utólja régen elhullott:/ Igy íródik azon Poémájában Tinóldinak, mellyet ő *Az Vég Temes Várban Losonci Istuannac*

---

[17] *Erdéli história,* lásd: *XVI. Századbeli magyar költők,* 1881, 7–61.

haláláról írt,[18] a' *Losonci* név is harminckilenc ízben *Losonci*nak és másképen csak egyszer sem. – Igy látom a' *Zríni Miklós* Verseiben /:Bécsben:/[19] a' *cérnát*, a' *citromot* nem <tzével,> tz-vel, hanem *c*-vel. – Igy írták nevezetesen az én Atyáim, még pedig azok is, a' kiket az akkori időkhöz képest tanúlttaknak lehet nevezni, Vezeték neveiket, szintén ezen Századnak elejéig, *Kazinci*-nak (Lásdd Orpheus. II. Kötet. a' 145dik és 148dik lapokonn.);[20] ámbár vóltak, a' kik azt *cz*-vel és *y*-nnal is írták. Verbőci. m. 2.

2[or] Jelentette a' C, ha *z* nélkűl a' szónak végénn állott, azt a' hangot, a' mellyet most k<nak>val festünk. Az én vélekedésem szerint azért tétetvén oda, mivel illetlennek látszott hogy a' szó' végén hosszú nyelű betű álljon; mint a' hogy nékünk látszana illetlennek ha hosszú ss-sel végeznénk e' szókat: *kedvess, máss.*

Példa erre ismét Tinóldi.

„Soc chudac <helye> közzül <hall> halyatoc egy chudat
„Mint el vesztétöc az veg Temes varat.

3[or] Jelentette a' *C.* ha melléje *h.* vagy *s.* igen ritkán *i.* 's néha talám megtevedésből *z.* is tétetett azt a' hangot, mellyet a' <m>Mostaniak *ts*vel szeretnek megjegyezni. Nálak a' *chak, csak, czak,* annyit jelentett, mint *csak;* – a' *Chyáki* annyit mint *Csáky*; – a' *tanách, cheh, czászár,* annyit mint *tanács, cseh, szászár.*

Igy a' Régiek. Az Újabbak, elúnván a' c. betű őgyelgését, melly, a' mint látánk, mind *tz*<,> hangot jelentett, majd *k*-át, majd ismét *h*-val, 's a' t. *cs*-ét, a' Németeknek példájok szerint ezt tz-vel kezdették festeni, úgy hogy végre a' *c.* betűt, <kivévén> a' Familiák 's Hellységek vagy Tartományok nevezetein kívűl már látni is alíg lehetett. Dugonics Úr az, <a' ki, a'> a' mennyire tudom, a' ki <példátlan bátorsággal tért-vissza a' Régiek felé,> elállott közönségessé lett szokástól; Etelkájában,[21] melly 1788ben jelent-meg, de ő mellynek előbeszédét még 1786ban írta, és azután Arany Pereceibenn is,[22] a' Mostaniak' *tz.* hangját *cz*-vel, a' *ts.* hangot pedig, ott a' hol a' szerkeztetés <az *s.* betűt a' *t.*nek tövébe nem vetette,> egyebet nem kívánt, *cs*vel festvén.

<Azzal m> Azonban azzal hogy a' *c.* hang a' mostaniak' *tz.* <helly> betűjök hellyett <Dugonics Ur utan> *cz*-nek írattassék, semmit sem nyerünk; mert nem kerül kevesebb fáradságban *cz*-t írni, mint *tz*-t. De mi is <von-el> tartóztat bennünket ennek elfogadásától? Mire való a' c. mellé a' *z.* betű, midőn azt a' hangot akarjuk kijegyezni, melly a' *Ciceró* névben hangzik? Nem tökélletesen ki vagyon é nyomva *Céceiben* és *Losonciban* az, a' mellyet Dugonics Ur *Czéczeinek* és *Losonczinak,* egy örökös haladatosságot ér-

[18] *Uo.*, 72–89.
[19] Zrínyi, 1606.
[20] A Kazinczy által szerkesztett folyóirat kritikai kiadásának online elérhetőségét lásd http://hdl.handle.net/2437/101394 (2014. aug. 30.).
[21] Dugonics, 1788.
[22] Dugonics, 1790.

demlő Orthographusunk pedig Prof. Révay Miklós Ur,[23] <pedig> *Tzétzeinek* 's *Losontzinak* írna?

Eggy értelemben vagyon ez eránt vélem két kedves Irónk, Kovács Ferenc Ur Pápán,[24] és Hajdú Városi Orvos Földi János Ur Hadházonn.[25] Az <e>Elsőbb, minekelőtte véle ez eránt szólottam, gondolkozott szándékom felöl, 's most már a' szerint él <vele> a' *C*-vel, mint én élek; A' Másika pedig így adta-ki értelmét: „Ezt az is javasolhatja, hogy külömben is sok szükségtelen betű fog hellyet írásunkban, 's a' Római Abécének nalunk igen sok toldalékja vagyon. Világosan ok nélkűl cselekedték Eleink, hogy az eggyes *c*ét elvezették. Az únalomig van a' sok kettőztetett betünk; mi pedig a' *t*nek még *ty.* és *ts.* fijakat csináltunk. Igen jó vólna a' Népet ismét hozzá szoktatni az eggyes *c*-hez, 's az a' Régula hogy ez a' Magyarban mindenkor úgy olvastatik, mint a' deákban a' CE, CI, eligazítaná az azzal élést."

<Már nyomtatás alatt vala <<*Herdernek és Lesszingnek Mesélései*>>[26]

<<Vigasztalásomra szolgált>> Örömömre vólt azt látni hogy minekelőtte még Bécsben Herdernek Paramythionjaival <<a' Lesszing Meséivel>> Pesten pedig a' Wieland Diogeneszével[27] <<nyomtatóim>> elkészültenek

Versegi Ur ugyan azon értelemben van <<velem>> a' c. felöl a' mellybenn én vagyok.

Versegi Úr a' régiek Z<<é>>tlen C-jeknek>

Ide látszik hajlani Versegi Ferenc Ur is. Lássd Proludium in Justitutiones Lingvæ Hung. Pesten 1793.[28] pag. 32. és eggy hellytt azon Irásában, mellyet e' két kérdéssel jegyzett-meg: Mi a' Poezis, és Ki az igaz Poéta? Budán. 1793.[29] De azt állítván hogy az illyetén új<j>ítás nem <függ> eggy privatus Grammatikus<tól>nak, hanem egy egész Nemzetnek dolga, megmarad a' régi tz. mellett. Tisztelem ezt a' szemérmes félénkséget: de magam elrettentetni nem hagyom, mert tudom <azt> bizonyosan, hogy <magát> ennek elintézésébe a' békövetkezendő Ország Gyűlése<ébe> nem fog ereszkedni<, 's osztán azért is, mert>.

Valljuk-meg tehát hogy a' z. a' c. mellett midőn az Újabbak tz. hangját akarja jelenteni, szükségtelen, egyedül számot szaporít, és haszontalan faradságot okoz, 's állítsuk-vissza a' C. betűt azon jusaiba, mellyektől az igazságtalan 's tudatlan szokás fordította-meg.

A' D, E, F, G, H, I, K, L, M, N, O, ÉS P. betűk eránt nincs kérdés. A' *Dárda, Eper, Fa, Gágog, <hu> Huhog, Inni, Káka, Lél, Ma, Nap, Orozok, Pép* épenn azokat a' hango-

---

[23] Révai Miklós (1750–1807) költő, író, nyelvészeti munkák szerzője, kegyestanítórendi áldozópap és egyetemi tanár.
[24] Kovács Ferenc (?–1819) mérnök, író.
[25] Földi János (1755–1801) orvosdoktor, természettudományi és nyelvészeti munkák szerzője.
[26] Kazinczy, 1793a, Kazinczy, 2012.
[27] Kazinczy, 1793b, Kazinczy, 2012.
[28] Verseghy, 1793a; Verseghy, 1999.
[29] Verseghy, 1793b.

kat kívánják magyarúl, a' mellyek a' <Deak> Római *Dedi, Emere, Fas, Gens, Herus, <i>Ibi, <l>Lens, <m>Mel, <n>Non, Oro, Pepelliben*, és a' görög eredetű *Kalendaban,* vagy *C.*vel írott, de *K.*nak olvasott *kandor*ban hallatszik.

A' *Z.* sehol sem íródik Magyar szóbann: de azért Alphabetu<mokb>munkból csakugyan nem vethetjük-ki, mert a' Magyar Textusbann előfordúló deák, vagy egyéb idegen szók az azzal élést kívánják. Olly idétlenséget ugyan senki sem gondolhat, a' mit már Philozophus ne mondott vólna, azt mondja a' Peldabeszéd; 's én jól tudom hogy vóltak a' kik a' *Cicerót* Tzitzerónak, a' *Quintus*t, *Quvietantia*t, Kvintusznak, Kvietantzianak, a' *Xerxes*t Kszerkszesznek írták, mintha ugyan a' Magyar Irás szűzessége megszeplősítetett vólna ezekkel a' szem előtt ritkábban forgó betűkkel, vagy mintha attól tarthattak vólna hogy ha *Cicerónak, Quintusnak, Xerxesnek* írják, a' Magyar Olvasó el nem fogja érteni betűiket. Éljen csemegéivel a' kinek tetszik; én *Quintuszt* Kvintusznak, *Xerxest* Kszerkszesnek írni szégyenleném.

Az *R* egyelően hangzik a' *Rétben* és *Rumorban.*

Az *S.* magyar textusban vastagon hangzik, mint *Sebes;* deákul véknyan: *Serenus.*

A' *T* és *U* egy mind Magyarúl, mind Deákúl. Példa *Tót* és *út; – totus*, és *utor.*

Az<'> *X*re az illik, a' mi a' *Z.* betűről vagyon mondva.

Az *Y.*nnak a' Magyar ígékben kétféle ereje vagyon. Néha, de csak a' Familiák <végén> nevezeteinek végén *i.* gyanánt vétetik, mint *Csengery, Hunyady.* – Másszor pedig csak lágyításképenn. Lássd alább a' *gy, ly, ny. ty.* betűket.

A' *Z.* úgy hangzik mint a' Görögök' *z.*je hangzott. Példa reá: *Zúz, Zizanion.*

A' *J.* azt a' hangot jelenti, melly a' Deák *Juvenis*ban fordúl-elő.

A' *V.* <eg> <azt jelenti> azt jegyzi<,> a' magyar ígébenn, a' mit a' Deákban: *Vívok*, és <*Vanus.*> *Vividus.*

A' *W.* egészen eggy a' Magyarok' *V.*jével; 's úgy látszik hogy <ez> ennek közzénk jövését a <' Gothusoknak>z Idegeneknek köszönhetjük, kik <kétség nélkűl> a' *V.* betű alatt, <a' N mostani Németek szerint,> *Fan* hangot érte<tt>nek. Ez Magyar ígében nem fordúl-elő sehol; 's egyedűl <a'> némelly Famíliáknak <nevében vagyok hellyje.> 's Hellyeknek Gothiai Orthographia szerint írni szokott neveiben vagyon hellyje.

E' 26. betűk között öt vagyon ollyan, a' mellyeknek hangját, <a' más> ha a' Rómaiak ezeknek alakot nem adtak vólna, két vagy több betű segedelmével kitenni lehetne. Imé itt vagynak ezek:

1.) a' *c.* mellyet <ki tzev> a' *tz,* <által>
2.) a' *q.* mellyet a' *kú* –
3.) az *x.* mellyet az *iksz,*
4.) az *y.* mellyet az *i,*
5.) a' *w.* mellyet a' v. tökélletesen kinyom. <nn. Az ezekkel élést javasolja a' könnyebbség, és a' hellyes szokás, a' mint Ellenben>

E' szerint ez a' huszonhat betű csak huszoneggy egymástól külömböző hangot fest; úgymint: 1.) a. – 2.) b. – 3) d. – 4.) e. – 5.) f. – 6.) g. – 7). h. – 8.) i. – 9). k – 10.) l. – 11). m. – 12.) n. – 13.) o. – 14.) p. – 15.) r. – 16.) s. – 17). t. – 18). u. – 19). z. – 20). j . – 21.) r. –

<járok ahhoz a' hangzathoz, a' mellyet

Ámbár <<sajnálást érdemel>> megérdemli tehát, hogy ezen hangnak eggy külön betüt nem alkotott az

Ámbár sajnálnunk lehet tehát hogy ezen hangnak különös betüt nem adtak Eleink, még is szenvedhető>[30]

E<nnek a'>' hang<nak> festésére tehát Eleink <jobb> alkalmatosabb jegyet nem adhattak, mint azt a' mellyel most élünk.

<2.) A' vastagúlt félhang <<az>> a' *cs*-ben és *zs*-ben adja ki magát, – két <<hang>> egymástól külömböző hangzatban adja-ki magát. Első a' cs. Ha e' két szót malac sereg ott a' hol el van egymástól szakasztva.

2.)) a' vastagúltt fél-hang a' *cs*ben és *zs*ben adja ki magát, 's ez a' két kettős betű az eggyes c-vel és z-vel olly annyira rokon, hogy azok a' <<kik>> selypnek, a' kik csak egy-gyikét mondhatják ki, a' kettőt <<egymással mindég öszve tévesztik>> egymással cserélik-fel>

2.) a' *vastagúlt fél hang* <a' cs-benn két betüben> a' *cs*benn adja-ki magát, és a *zs*benn. A *cs*-nek a' c-vel, és a' *zs*-nek a' z-vel való rokonság<át>a világosan <*mutatják*> <megtetszik> azok<nak> a' selyp <példájokból> gyermekek<nek>, a' kik a' csecset *cec*-nek, a' zsír-t *zír*-nak; mondják; mint viszontag azok a' nehéz nyelvüek is a' kik a' léc-et lécs-nek, a' zaj-t zsajnak ejtik. Nem lévén <tehát> külön alakú betűink a' <kik> mellyek ez<t>eket ki-jegyezzék, 's az æsthesis azt kívánván hogy <az> a' betűk accentusai<t> és pontjai<t> nagy ok nélkűl ne szaporít<suk>assanak, a' cs és zs kettőztetett betűjök mellett meg kell nyugodnunk.

3.) a' *meg-lágyított fél hang*<ok> a' gy-ben, ly-ben ny, és ty-ben fordúl-elő. Az a' ki ezekhez a' <be> hím betűkhöz az y-nt tette menyasszonnyá, valóban nem ismérte annak természetét. <Az' y. semmi Nemzetnél nem bírt a' j. erejével, csak annál, a' hol a' j. zs. gyanánt vétetett. Sokkal hellyesebben lehetett vólna a' j-t adni melléjek, mert az y. <<soha sem bírt>> /:mellyet leginkább érezhetünk az a' Görögöknél és Rómaiaknál nem j. hanem i. erővel bírt.> Az l és n, <és t,> betűknek lágyúltt hangjai mutatják elég világosann, hogy melléjek a<z>' j. illett vólna, <nem mint melj, menj, feljebb, menj, vagyonjok.> nem pedig az y. mellynek sem a' Görög, sem a' Deák, sem a' Magyar nem ád<ott soha> j. erőt. Azonban minthogy azt a' lágy hangot a' j. sem adja ki egész kényes-

[30] A törölt bekezdések mellett az írásirányra merőlegesen a bal margón: „Larg Skotts Cabage."

séggel, 's <jobb> alkalmatosabb jelünk az igaz hang ki-mutatására nincs, kéntelenek vagyunk meg-maradni Atyáinknak ránk maradott szokása mellett.

Ujabb kérdés itt az, hogy olly hellyekenn a' hol ezeket a' fél hangokat az ajak keményebbenn ejti, <meg kell é> szükséges é fel-rakni, mind a' két hím, és mind a' két nöstény betűt? vagy elég lesz, ha a' két hím betű közzül az eggyik nőstény ki-ugrattatván, a' <két> <fél> hang' kettősött lágyságát

<A Európai Alphabetum 26. betűkből áll: de a' Magyar ajak

De a' Magyar ajak<<nak>>bann több hang<<ja>> lévén mint <<ezekben>> <<ennek>> ebben az Európai Alphabetum<<nak>>ban betű<<i>>; kéntelenek vóltunk a' meg-nevezett 26. eggyes betükböl, Egynehány kettőztetetteket <is> alkotni. Ezek<<ből>>et <<sorj>> sorjábann kell meg-tekintenünk.

1.

Az eggyes betükről.>[31]

az utólsóbb nőstény betűvel jegyezzük-meg? az az példábann: Eléggé ki lessz é mutatva a' kettőztetett fél hang e' szókbann: *eggy, melly, menny, <fattyú> rossz, hattyú?* vagy így kelletik <azokat> írni: *egygy, melyly, menyny, roszsz, hatytyú.* – Eggy örök háládatosságot érdemlő Orthograpfusunk, *Révai Miklós* Úr, <megmarad a' Régiek' szokása mellett, kik ezeket mindég kettőzteti> ezeket a' fél hangokat mindenütt kettőzteti, kétség kívűl azért, mert ezek, <eggy> ámbár két betűből állanak is, csak eggy hangot jelentenek, <következésképpen ha e' szót: *tette* /:posuit:/> és így eggy betű gyanánkt vétettetnek. Az ő <velekedes> érzése szerint valamint hibásan írnám e' szót: <tette posuit> *értte* /:pro ipso:/ így: *érte*: úgy csonkán esnék az is, ha <a>ezt: *menynyek*, /:coeli:/ *mennyek*nek írnám. – Mi mások minteggy öszve-beszéllve mellőzzük-el az elsőbb nőstény betű fel-rakását, mind azért hogy fáradságos; mind pedig azért hogy semmi kétséges értelemre való tévesztéstől nem tarthatunk. Osztán ez <nincs is példa nélkűl> sem <ebben a' században> most nem szokatlan sem a' Régiek írásábann nem újság<, is a' mint a' melly, menny>. <sem a' mostani századbann.> /:<úgy> eszerint írták az ll*y, nny, és tty* kettőzött fél hangokat ebben a' századbann mindenkor:/. Igy írja Szilveszter János a' Révai által vélünk közlött új Testamentomi foglalatokbann:[32]

old. 318. Egg' az fi, 's az Szent l<í>ilek vr isten az<í>irt.
319. Mell'be gyak<á>ak Josef el mene, 's el temete.
312. Itt az menny'orszag <nagy so> nag' sokhoz vigre hasonlik.
305. Bodogok el iöuetek, vesszetek el gonoszok.
319. És hog' az att'ahoz terne, keserghenek itt.

[31] A törölt bekezdések után az azokat megelőző, félbehagyott mondat folytatódik.
[32] Révai, 1787, 301–325.

Igy az *Emlékezzünk Régiekről*-nek Irója is.[33] Lássd ugyan csak Révait:

óld 276. Mynd eggyessek w dolgogbann.
277. Az eggyek kezettek jelesb wala.
ugyan ott <277> Eggh kewetheth walazthanak.
280. Hogy yllyen zowal neky zolnanak

<Az, a' ki az eggyet, mellyet, mennyet, hosszút és hattyú>

III.
A' Diphtongusokról.

<A' meg-hosszabbított <<D>>Vocalisok Diphtongusoknak neveztetnek. 'A magyarnak hét vocalisa lévén, <a'> Diphtonsugainak száma is annyi.

az a csinalt	aa-t, utoljára	á-t. mint paar.
az e –	ee-t, –	é-t mint kecs
az i –	ii-t –	í-t mint szü.
az o –	oo-t –	í

is annyi>

Ha két eggyüvé olvasztott hosszú hanggá váltt, Vocalis <egy hosszú> <hosszú hanggá> Diphtongusnak neveztetik, úgy a' Magyarnak a' hét Vocalis száma szerint hét Diphtongusa vagyon mert a' Magyar mindenik Vocalisát öszve párosítja önnön magával. <Minekelőtte még az ékezések feltaláltattak,> Elejéntén a' hosszú vocalisok kétszeres le-írás által fektettettek-le. Igy íratik a' Revai Régiségeiben a' 27<7>6dik óldalaknak <Heeth> 2dik és 3dik sorábann e' szó: hét /:septem:/ *heeth*-nek. a' <277>280diknek <12> első sorábann <a' bé – *bee*-nek,> azth Erdelbe el bee wywee. Igy a' <Soos Familia neve> 288diknak első sorabann. <Orszaag> Orzaag. Ezt követte azutánn <az ékezés /:accentus> a' vocalisok felibe tett fekvő vagy csak nem álló ékezés, a' mellyel változtatás nélkül <állunk> élünk régolta.

Az *á, é, í, ó* és *ú* ékei eránt nincs kérdés. <;azokkal úgy régólta eggy, f változtatás nélkűl élünk régólta.> Egyedűl a<z>' hosszú *ö* és *ü* eránt <nem hatarozták meg magokat> kétségeskedtek Iróink. <Elejéntén> <Diphtongusoknak gondolvan <<ezt>> őket, először eo-eu-val tették-ki. Ez azonn kívűl hogy <<haszonta>> szükségtelen fáradság, egyszersmind hazugság is, mert már ma látjuk hogy ezek <<nem mindenütt>> rövíd és nem hosszú hangzatot jelentenek és így Diphtongusoknak nem tartatthatnak.

Majd szintén e' Század' közepéig nem vala különbség a' hosszu és rövid ö és ü között> Némellyek, mint *Adami Mihály* /: *Ungr. Sprachlehre, Wien, 1760.* :/[34] a' rövid ö-t és ü-t<,> eggy felikbe tett kis e-vel, a' hosszút pedig két egymás mellett fekvő ponttal

[33] Csáti, 1787.
[34] Adami, 1760.

jegyzették meg. Mások <az ö a' felűl ezen két po> a' felűl lévő kis *e*[35] mellé eggy <ponto> vonást adtak; utoljára pedig ez előtt ez előtt <kevéssel> minteggy 20. esztendővel minteggy 20. esztendővel minden Nyomtató műhellyeinkbenn <az ő> a' két pontos és eggy vonásos *o* és u, állott-fel. <De ez> Ennél lehetetlen vólt sem rosszabbat, sem <alkalmat> rútabbat választaniok. Rosszabbat mind az *írásra* mind a' nyomtatásra. Az írásra <azért, mert így> azért, mert így a' kéznek eggy betű meg-jegyzése miatt három rándítást kell tenni, melly <felette> fáradságos és kedvetlen; a' nyomtatásra <pedig azért,> pedig azért, mert ha a' betű metsző a' három vonást igen öszve szorítja, a' vonások alíg látszanak és hamar el-kopnak; <ha pedig> ellenben ha látszatosan akarja metszeni, úgy a' felső jel a' betűnél szélesebbre terped, 's a' betűt el-rútítja.

<El>Emlékezem hogy <forgott> <láttam> sok esztendők előtt valamelly <munka> 4. rétbenn nyomtatott munka vólt kezembenn, mellynek <olly> ö<-kkel> és ű<-kkel vólt nyomtattva> betűi csak két vonásokkal vóltak meg-jegyezve. <Igy irja> Ha a' hosszú *i* /:mint e szóban hív:/ el-lehet <a'> azon pont nélkűl, <a'> mellyet rövídenn visel<,>: miért ne lehetne-el a' <hosszú> két hosszas vonással meg-jegyzett hosszú hangzatú ő és ű is <?> azon kettős pont nélkűl mellyek őt a' rövíd hangzásra jegyzik-meg? <Nyomtató<<nak>>m műhelyébenn ezeket most fel nem találtam> Örűlve láttam Tiszt. Benkő József <Ajtai P> Urnak hozzám írtt leveléből,[36] hogy ez a' köz haszonra született Férjfi <m> ugyan <ezzel a'> e' jeggyel szokta meg-jegyzeni betűit; 's örűlök hogy mondhatom, hogy a' már feljebb említett két barátim, Földi és Kovács Urak,[37] ugyan <ugyan> azt óhajtják, a' mit <én> itten én javaslok.

ELSŐ RAJZOLATJAI A' MAGYAR ORTHOGRAPHIANAK

Azok a' betűk, mellyekkel a' Magyarok most élnek, éppen azok, a' mellyekkel Róma utánn Európának nevezetesebb és nagyobb része él. Nyilvánn mutatja ezt formájok, ha szintén közzűlök <egynehánynak> egynek vagy kettőnek hangzását a' Magyar ajak <egészen más hangzatot adott is> el-változtatta is.

Áll ez a' Magyarrá is lett Európai Alphabetum 26. külömböző formájú betűkből, ugymint - - - - - - - - - - - - - - - Ezekről itt külön szedve kell szólanunk.

Az *A* mind ék nélkűl, mind meg-ékezve azt a' hangot <adja> jegyzi a' Magyarban <is>, a' mellyet a' Deákbann jegyez. Példa erre <balbus a' deák> a' deákbann: *ara*, (:óltár:) a' Magyarban *aranyát.*

Egy a' hangja a' *B*. betűnek is mind a' két Nyelvbenn; mint: *balbus*, és: *bab.*

---

[35] Az ékezete törölve.

[36] Benkő József levele Kazinczy Ferencnek, Közép-Ajta, 1784. ápr. 15. Kazinczy, 1890, 59–61. (39. levél).

[37] Lásd: 23. és 24. lábjegyzet.

A' *C.* eránt meg-hasonlottak a' Grammatikusok. Az újabb Irók <ezt> ki akar<j>ták rekeszteni a' Magyar betűk számából; a' Régiek ellenben véle három hangot <kétféleképpen> jegyzettek-meg. Jelentette <tundillik> ezeknél a' *C.* 1ször *a' szónak elejénn és közepénn a' z. betű<nek> segedelme nélkűl*[38] azt a' hangot, a' melly e' deák ígékbenn hallatszik: *cis, citra, cicer.* Példákat erre a' Tinóldi Sebestyén Verseinek eggy igen régi ki-adásából hordok-elő. <Ez> Az' a' <sz> hang a' mellyet a' Mostaniak *Tzétzeinek* írnának, Tinóldinak Frater /:Mártinuzius:/ Györgynek haláláról írtt versezetébenn[39] állhatatosan *Céceinek* van nyomtattva. Igy íródik <ugyan csak Tinóldibann,> azon poemajabann Tinóldinak, a' mellyet ő *Az Vég Temes Várban Losonci Istvannac haláláról* írt[40] a' Losonczi név is 39. ízben *Losoncinak*, és másképpen <soha> csak egyszer sem. Igy írta Zrínyi Miklós a' *c*érnát, a' *c*itromot<,>. Igy írták <sok Familiák a' magok' nevezetjeiket; én leg-alább meg-mutathatom, hogy> nevezetesen az én Atyáim, még pedig a' nem tanúlatlanok is neveket szintén ezen századnak elejéig <mindég írták a' Kazinczy nevet Nemzetse> Kazincinak <írták neveiket>; ámbár vóltak a' kik azt cz-vel es y-nnal is írták.

Jelentette 2szor z. nelkül a' *C.* <midőn> ha a' szónak végénn <maganosan> állott, a' <mi most> *k.* betű hangját; az én velekedésem szerint azért tétetvén oda, mivel illetlennek látszott, hogy a' szó végénn hosszú nyelű betű álljon, mint a' hogy nékünk látszana illetlennek ha hosszú s-sel végeznénk e' szókat: kegyes, más. Példa erre ismét Tinóldi:

„Soc chudac <hel> közzül hal<l>jatoc egy chudat
Mint el<->vesztetöc az veg Temes varat. 's a t.

Jelentette 3szor a' *C.* ha <utann> melléje *h*, vagy *s.* <tétetett, /:> 's igen ritkán még *i*, 's talám meg-tévedésből z. is, tétetett, azt a' hangot, a' mellyet a' mostani Irók *ts*-vel szeretnek meg-jegyezni. <Mint Tinóldiban: *Chyaki /:Csáki:/* <<Péchi>> *Janách, Cheh;* Zrínyibenn *Chászár, Chuda, choport* osztán ismét Tinóldiban „Ciak nagy szép sereget, az az: *Csak* nagy szép 's at.>

Mint chak, ciak, vagy czak /:csak:/ Chyaki /:Csáky:/ Tanách, Cheh, Chászár, Chuda, choport.

Az újabbak közzűl Dugonics Ur az, a' ki <Macskási Juliannájábann> „az Arany Pereczekbenn"[41] a' *cz*ét és *cs*ét <állhatatos> új példával elő-vette, holott mások <ezt a'> ezeket már csak <a' régibb> némelly Familiák neveikért tartották-meg, mint: Forgács, Bercsenyi, Rákóczy, Orczy, Barcsay. – De mire való a' c. mellé a z. midőn azt a' hangot akarjuk ki jegyezni a' melly a' *Ciceróbann* hangzik? Nem tökélletesen ki van é nyomva *Céceiben* és *Losoncibann* az <a' hang>, a' mellyet Dugonics Ur *Czéczeinek* és *Losonczinak*, <mások pedig Tzéteinek 's L> eggy örökös háládatosságot érdemlő Orthographusunk pedig, Révay Miklós Ur, *Tzéteinek* 's *Losontzinak* írna? Lehet é azt reményleni

[38] Az *„a' z. betű<nek> segedelme nélkűl"* be van keretezve.
[39] *Erdéli história* lásd: *XVI. Századbeli magyar költők,* 1881, 7–61.
[40] *Uo.*, 72–89.
[41] Dugonics, 1790.

hogy <az a' Magyarrá is lett Európai Alphabetumból> a' Napnyúgoti Nemzetektől kölcsönözött Alphabetumból a' c.-ét ki seperhetjük? Lehet é azt mint az alább elő fordúló Z. X. Y. és W.t is, valakinek önnön kára nélkűl nem ismérni? 'S mire való ez a' szükségtelen, sőt nevetséges <tulaj> <különösség> tulajdonság keresése ott, a' hol <a' betűknek> mindenik betű alakja azt kiáltja reánk, hogy nem a' miénk? Az én tanátsom az vólna hogy valaha batorkodjunk <néki> Eldődink bölcs példájának követésére, 's elvetvén a' *c* mellől <e> a' semit sem jelentő, <'s csak> egyedűl számot nevelő, 's csak haszontalan fáradságot okozó z.-t, allitsuk vissza a' *C.* betűt azokba a' jussaiba, a' mellyektől őt csak az igasságtalan szokás fordította-meg.

A'nnak a' hangnak festésére, mellyet az újabbak cs-vel jegyzettek-meg mind a' cs. mind a' ts. jegyet meg kell tartanunk. A' cs-nek a' törzsök szókbann vagyon hellyje, mint *csak, csók, csalom, csárda*; – a' <ma> ts-nek <a' származott ígékben /:in verbis, vocibus, derivatis:/> az ollyatén származatokbann, a' mellyek t. betű által kormányoztatnak mint: *tart-suk, barát-ság múlat-ság.* nem pedig: *tarcsuk, barácság, múla<t>ság.*

Van még a' *C.* betűnek eggy harmadik haszna is; az tudnillik, midőn a' Rómaiak példája szerint hozzá ragasztatván a' *h.*, a' Görögök' *chi*-jét nyomja-ki. <Az új> Némely-ly újabb Irók, <még az első Karbeliek közzül is egynehanyan,> ezt a' hangot egy magános K-val <nyomják-ki> akarják ki-mondatni, mint Cháron, *Káron,* <Bacchus Bakkus,> Chryses *Kryzes*. A' durvaság fület sértő. Fület sértő még a' Bakkusbann is, noha <abbann> ezt <a' hangot> ebbenn a' szóbann a' Görög ajak is keményebbenn ejtette; <Βακχος nak az az> Bakchusnak nem pedig Bachchusnak írván <azt>. Én <ebben> e' részbenn is a' régi Magyarok példáját ítélem leg-méltóbbnak a' követésre. Ő nékiek eléggé érzékeny fűlek vólt a' Chrisztus nevét Krisztusnak nem írni. Lássd Károli Gáspárnak Uj Testamentomát. Amsterd. 1687[42] – az Esztergomi Dioecesis Plebanusainak agendarius könyvét, Nagy Szombatbann <16> 1596.[43] – a' Molnár Albert Zsóltárait Herbornábann 1687benn.[44] Igy a' <Révay Verseinek Toldalékjai' között elő fordúló Sylvester János verseibenn, 's kétség kívül> Nádasdi Tamás által ki Uj Testamentomábann is.[45]

A' *D. E. F. G.* betűk eránt nincs kérdés. A' *dárda, eper, fa, <gége>gágog,* Magyarúl éppen azokat a' hangokat kívánják, a' mellyek a' *dedi, emere, fefelli* és *gigno* deák ígékben fordúlnak-elő. <De van a' Magyaroknak meg-lágyított *g*-jek is, *gy* <<a' gy, és a' kettős ggy a'>> 's kettős, gy-jek, (ggy) melly az írásban ismét schismát csinált. Elúnván A' Régiek <<ismét igen bőlcs példával,>> <<el-únván>> a' kettőst <<gy-ét>> gygynek írni ismét igen bőlcs példával, az elsőbb y-nt ki-ugratták, 's a' ki ugratás jeléűl a' két g. közzé egy apostrophét tettek; idővel <a> pedig ezt is el-únván meg elég>

De <vam> a' Magyarban a' g-nek három külömböző hanzatja vagyon, mellyből a' Római <csak> Nyelv csak az eggyiket láttatik ismérni; úgymint a' *g,* a' *gy,* és a' *gygy* vagy

[42] Károli, 1687.
[43] Pécsi, 1596.
[44] Molnár, 1607. A kötet megjelenési éve helyesen: 1607. Kazinczy valószínűleg az előzőleg előforduló Károli Bibliával keverte össze a dátumot.
[45] Sylvester, 1541. Sylvester János műve Sárváry Tamás nyomdájában jelent meg.

ggy. A' két <elsőbb> utólsóbb nem mindég íródott eggy formánn. A' 16dik század végével ki-jött könyvek a' *g.* <mellé> felébe eggy apostrophé<t>forma <jel> jelt tettek, <nyilván> talám a' ki ugratott *y*-nnak vagy bár inkább *j*-nek meg-jegyzésére, mellyet a' Révai által közönségessé tett régi Irók' töredékjeiből kiki láthat; például:

> <eg' az az egy.> <Egg' az fi> Egg' az fi, 's az szent <Le> lilek vr isten azirt.
> Sokra tanyt Christus, n'iluann meg mongg'a halalat.[46]

Ezeknek példáját a' *ggy*-benn és *ssz*-benn annyival <inkább> inkább lehet követnünk, minthogy az *lly*-benn *nny*-benn és *tty*-benn ugyan ezt látjuk e' század eleje ólta gyakoroltatni, 's a' Révaiként kettőztetett gygy, lyly, nyny, <tyty> szsz és <ty> tyty <haszontalan fáradságbann kerülnek> ha nem ok nélkűl íródnak is, de csak ugyan szükségtelen fáradságbann kerűlnek.

A' h, i, k, l, m, n, o, p, betűk ismét egyenlő<en mondattnak-ki> hangzanak a' Magyar <ajak> és Deák ajakbann, mint: *huhog, irígy, káka, lél, ma, nap, <pep> ormó pép* és *heri, iníre, <calvus> candor, leo, mel, non, oro, piper.* 's ezek eránt ismét nincsen semmi kérdés.

A' Z. sehol sem íródik Magyar szóbann,[47] de azért alphabetumunkból csak ugyan nem <hány> vethetjük-ki, mert a' Magyar Textusbann elő fordúló deák vagy <m> egyéb idegen szók az ezzel élést kívánják. Olly idétlenséget ugyan senki sem gondolhat, a' mit már Philosophus ne mondott vólna, azt mondja a' <D>Példabeszéd; 's én jól tudom, hogy vóltak a' kik a' *Cicerót* Tzitzerónak, a' *Qvintust* 's *Qvietantiát* Kvintusznak 's Kvietantziának a' *Xerxest* Kszerkszesnek írták, <csak> mintha ugyan a' Magyar írás szűzessége meg szeplősítetett vólna ezekkel <az idegen a' ritkábban a'> a' szem előtt ritkábbann forgó betűkkel, vagy mintha attól tarthattak vólna, hogy ha Cicerónak, Qvintusnak, Xerxesnek írják, a' M. Olvasó el nem fogja érteni betűiket: de az illyetén csemegékre csak a' meg-csömörlött gyomor vágy.

Az *R.* egyformán hangzik a' Rétben és a' Rumorbann, 's soha sem adott orthographiai schismára alkalmatosságot.

Az *S.* magyarúl vastagonn, deákúl véknyan hangzik; mint *sebes,* és Spes, mellyet az Európai Nemzetek *Szpesz*nek olvasnak. A' <meg-kettő> Magyar a' vékony hangzású s-t akarván meg-jegyezni melléje egy [z]-t ragaszt; a' kettős sz-t pedig úgy jegyzi, a'mint azt a' g. betű alatt láttuk.

---

[46] Révai, 1787, 139.

[47] A szavak eredeti sorrendje: „A' 2. Magyar szóbann sehol sem íródik."

ELSŐ RAJZOLATJAI
A' MAGYAR ORTHOGRAPHIANAK.

1. RÉSZ.
A' BETŰKRŐL.

Azok a' betűk, mellyekkel a' Magyarok most élnek, épenn azok, a' mellyekkel Róma utánn Európának nevezetesebb és nagyobb része él. Nyilván<n> mutatja ezt formájok, ha szintén közzűlök egynek vagy kettőnek hangzását a' Magyar ajak el-változtatta is.

Ez a' Magyarrá is lett Európai Alphabetum huszonhat különböző formájú betűkből áll, úgymint a, b, c, d, e, f, g, h, i, k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, u, x, y, z, j, v, w. Formájok miatt én ezeket *eggyes betűknek* nevezem /:Litteræ simplices:/ mert vannak kettős betűk is, a' mint alábbatt fogjuk látni.[48]

1. CZIKKELY
Az eggyes betűk.

Az eggyes betűk közt első hellyet foglalt az *A;* 's a' Magyarbann ugyan azt a hangot jegyzi, a' mellyet a' deákban jegyez. Mint: *aranya*, – *alapa.*

Második a' *B.* Ennek is meg-eggyezik <a'> magyar hangja <a'> a' deák hangjával. Példa. *Bab, – balbus.*

<Harmadik a' *C.* Midőn ezt nyelvünk az alphabetum betűi közt maganosann áltában ki mondja,

Harmadik a C. – Ez eránt <<nem eggyeznek-meg>> meg-hasonlottak az Irók; <<akkor, midőn ez a' betű az alphabetum betűi közt magánosan áll, nincs senki a' ki ezt mindnyájan azt a' hangot ragasz >

Harmadik a' *C.* – <A' mostani Irók ezt azzal a' hanggal mondják ugyan ki, midőn az Alphabetum betűi közt magánosan látják állani, a' mellyel a' deák ígéket mondják: *cis, citra, cicer,* de véle más betűknek segedelme nélkül nem élnek. A' Régiek ellenben <<hozzá>> általa három hangot <<ot is jegy>> is ragasztottak jegyzettek. >

Harmadik a' *C.* – Ez a' betű sok meg-hasonlásra adott <okot> alkalmatosságot. Jelentette <őnálok> 1ör a' Régieknél:

1^{ör}) *z.* nélkűl a' szó elejénn és közepénn azt a' hangot, a' melly e' deák ígékbenn hallatszik: *cis, citra. cicer.* Erre példákat számtalan régi Irásokból 's Nyomtatásokból hordhatnék: de elégedjünk-meg a' Tinódi Sebestyén<nek> versei<vel>nek <ki> igen régi ki-adásával. (Élt a' mint egy hellyett írja ezör hatodfél száz 10 esztendőben; világosabban pedig 154<b>0ben.. Verseinek első betűivel jelengette csaknem minden<ütt> da-

[48] A szavak eredeti sorrendje: „látni fogjuk".

rabjaban nevét. Az a' versezetje,[49] mellyet „*Az Szalkai mezőn valo viadalról*-nak nevezett, 65 négy sorú strophákból áll; 's ezeknek első sorai következendő betűkön kezdődnek: T.I.N.O.D.I.I. L.A.N.T.O.S. S.E.B.E.S.T.I.E.N. D.E.I.A.K. N.A.G.I. S.Z.O.M.B.A.T.N.A.K. V.A.R.A.S.A.B.A.N. S.Z.E.V.R.S.Z.E. E.S.Z. E.N.E.V.K.E.V.T. <Igy> úgy hogy, ha a' verseknek elejénn állló első betűket öszve-fogja az Olvasó, azokból ez az értelem sűl-ki. Tinódii Lantos Sebestién Deiak Nagi Szombatnak Varasaban Szë<u>rzé ez én<e>köt. Utolsó Strophája pedig ez:

Tinódi Sebestién deac Nagy Szombatba
Negyven négy esztendő el be forgasaba[50]
Nagy karachyon előtt szörze budosasba[51]
Kine<k>c ez nem teczic buskodgyec magaba.")

Abbann az énekbenn, mellyet ő „*Fráter Györgynek /:*Váradi Püspök és Cardinalis Martinusius György:/ *haláláról*" írt,[52] az a' név, a' mellyet a' mostaniak Tzétzei Lénárdnak írnának, négyszer fordúl-elő, 's mind a' négyszer Cecei Lenart-nak íratott. Igy írta ugyan-csak Tinódi egy más énekében /:*Az vég Temes várban Losonci Istuánnac haláláról*:/[53] Bajnokjának nevét 39szer *Losonci*nak, és másképen csak egyszer sem. Igy van a' már száz esztendővel későbben ki- adott Gróf Zrínyi Miklós Syrenájábann[54] a' *cérna*, a' *citrom*. Igy írták nevezetesen sok Famíliák a' magok neveiket a' régibb időkben, még pedig még ennek a' cz-és Századnak elejénn is. /:Vide Kazinczy András éneke in Orpheo:/[55]

2[or.] Jelentette a' *c*, ha *z* nélkűl a' szó végénn állott, a' *k* betű hangját; az én vélekedésem szerint azért tétettvén oda, mivel illetlennek látszott, hogy a' szó végénn hosszú nyelű betű álljon; nem különben mint nékünk látszana illetlennek ha hosszú s-sel végeznénk e' szókat: más, kegyes. Példa erre ismét Tinódi:

„So<k>c chudac közzül halyatoc egy chudat,
Mint el-vesztetöc az vég Temes varat."[56]

3[or] Jelentette ha melléje *h*, vagy *s*, igen ritkán *z* és még ritkábban *i* is tétetett, azt a' hangot, mellyet a' mostani Irók *ts*-vel szeretnek meg-jegyezni; mint *chak, ciak*, vagy *czak*, az az csak. – *Chyaki*, az az Csáky. – *tanách, cheh, chyászár,*[57] *choport*, az az, tanács, cseh, császár, csoport. – *mencze, kincz* az az mentse, kincs.

---

[49] *XVI. Századbeli magyar költők,* 1881, 288–296.
[50] A „negyvén" és a „forgásába" ékezete törölve.
[51] A „búdosásba" ékezete törölve.
[52] *Erdéli história,* lásd: *XVI. Századbeli magyar költők,* 1881, 7–61.
[53] *Uo.*, 72–89.
[54] Zrínyi, 1606.
[55] Kazinczy, 1790. A zárójelben lévő mondat halványabb és kisebb betűkkel van írva.
[56] *XVI. Századbeli magyar költők,* 1881, 72–89.
[57] Eredetileg: „*cházár*".

Láttuk itt mint éltek a' C. betűvel a' Régiek: most <azt kell meg-tekintenünk, hogy> az Újabbak' példáit kell meg-tekintenünk. Ezek

<Ámbár a' *C* betű formájához mindé

1.) *z.* nélkűl véle teljességgel nem élnek. Sokan a' Cicerot és Tzitzerónak írják, mintha attól lehetne tartani, hogy ha úgy íródik, mint a' Romaiaknál vala szokásbann, az olvasó fel-akad rajta; z-vel pedig inkábbára csak a' Familiák neveibenn

2.) *s*-vel>

1.) *z* nélkűl teljességgel nem, – z-vel pedig inkábbára csak a' Familiáknak <neveibenn> 's Vármegyéknek 's Hellységeknek neveibenn élnek. Mint: *Rákóczy, Orczy, Czapáry*. Ezeket a' neveket csak az írja Rakótzinak, Ortzinak, Tzapárinak, a' ki még a' Római Szenátorét is retteg Cicerónak írni, attól félvén hogy ha Tzitzerónak nem írja, tudatlan Olvasója el-akad isméretlen betűjén.

2.)

Materialia pro Almanach.

---

1) *Athene* közönségesen Athenásnak neveztetik a' Magyar Iróknál. Igy nevezte Bód Péter is <a' L> eggyik esmeretes munkáját;[58] 's óhajtani kell hogy annak újabbi ki-adója <Tiszt.> Szerentsi Nagy István Uram[59] ettől a' hibától el-álljon. – Miért neveztetik *Athenás*nak, okát senki se adhatja. Görögül <Ath A'θ> Αθηνη, Deákúl Athenæ, és így Magyarúl vagy *Athéné*nek, vagy *Athéná*nak kell neveztetni.

2.) <Sokan élnek még> Vannak a' kik a' Basilea*beli*, Tigurum*beli*, -vel élnek. – Nem mondjuk Romabeli, Londonbeli, Berlinbeli, hanem Római Londoni, Berlini; <és így> sőt nem mondjuk Szűtsi*beli*, hanem Szűts*i*, /:mert itt az *i* már a' szónak utolsó betűjébe olvad:/ – és így miért kell Basilea*beli*, Tigurum*beli*<*t* mondani> Kolossé*beli* Philippi*beli*, Galitzia*beli*-t mondani? Sőt miért inkább Basileait a' Bazeli, Tigurumit a' Zürichi, – Trajectumit az Ütrechti, – Bruxellait a' Brüsseli hellyett?

3. *Azonban* az *azon*-tól jön; és így nem íródik <ige> jól *azomban*.

4. *Azt* accusativusa az aznak; a' genit. azé; dat. aznak, az Euphonia miatt annak; abl. aztól<,> és a' most mondott ok miatt attól; – hol veszi hát magát az accusativusban az azt*at*, az azt hellyett, <a' Nyelvnek analogiaja> minden analogia ellen? Ez annyira szokásba jött, hogy <ritka> kevesen veszik <helytelenség> hibásságát észre: de a' <helytelen leg-alább> oknélkül támadott szokás nem <engedheti az illy helytelen> teheti jóvá azt, a' mi a' fűlnek nem kedves; <és a' mi> és az a' ki egész szorgalommal tisztogatja munkáit illő hogy az illyen <gyomtól> gyomot bellöllök ki-hányja.

---

[58] Bod, 1766.

[59] Szerencsi Nagy István (1747–1789), református lelkipásztor, literátor, egy darabig Ráday Gedeon könyvtárosa. Kibővítve szerette volna kiadni Bod Péter *Magyar Athenas*át. Váratlan halála miatt a mű nem jelenhetett meg.

5. Ha <a' szók végénn> az n betűt, azért hogy azt keményen mondjuk <né-> a' következendő esetekbenn: <székében, udvarában,> házánn, <lovonn> székénn, lovonn, meg-kell kettőztetni, a' minthogy meg is kell<ene igazságosan> ha okok<at>-ra tekintünk; kérdeni lehet, miért nem kettőztetjük-meg az adverbiumokat is: magassann, sebessenn. <De így felett tsak nem annyi a betű<<re>> lesz szükség mi fordúl elő, mint a' mennyi e De így De ezt el lehet néz> holott <a' székely és Borsodi száj,> holott a' két leg igazabb Dialectus, a' Székely és a' Borsodi ezt is keményen mondja. – Mind a' két esetben el-lehet hagyni <az> eggyikét, mert annak szorgalmatos fel-rakása <el->fáraszt<ja>aná az írót.
6. Az e betű-t midőn kérdésbenn jő elő rövíden is lehet venni, hosszan is. Prof. Szabó,[60] ki született Székely, rövídnek veszi. <Borsod> Miskóltz, Debretzen és Ketskemét <hosszason mo> meg-vonva mondja. Igy írta Zrínyi Miklós is; leg-alább így <veszi azt mindég> fordúl elő mindenütt a' Syrenájábann.[61]
7. Az *eggy* mindenütt <hos> keményen mondatik, az eggy túl a' Dunáni vidékenn kívül. <Báróczy> Az' <Marmontel> Erköltsi mesé<inek halhatatlan>k Székely fordítója[62] <a'> <a' ki sz> Marmontelnek képe alá az *egy<et>iket* nem mervén se *eggyik*nek, se *egygyik*nek írni, <eg> *edgyik*nek írta. – Vannak példák hogy <már> még az el-múltt Szazadban is két g és eggy y-nnal írtak azt Eleink. <Illyen> Igy íródik mindég a' Zrínyi<nek> Syrenájában.[63]
8. A' hossz<ason>an mondott ö és ü sok Orthographiai Schismákat támasztott. Irták azt úgy is, hogy az o és u felibe eggy e <és> betűt, <és et> az *e* mellé pedig szorossan eggy német comma forma vonást szúrtak; <és ezt senki se> nem is lehetett másképpen, midőn az ö-t és ü-t akkorában <minden úgy írta hogy azo és u alfelibe egy kis *et* tett *c* betűt tett> az e betűnek az o vagy u felibe tétele által nyomták-ki. – Most <azt e' szer> minekutánna az o <feli> és u felibe két punctumot tettek, a' Német commát a' két punctum közzé szúrták. Én <ezt így nem írhatom> mindennek meg hagyom szabadságát de részemről példajokat nem követhetem, mert az az *öszve szorúltt* <- két punctum és eggy vonás> három tzifraság *meg-bánt*; de, ezen felűl, bajos egy eggy <betűtske miatt> ő miatt eggy karikát és felibe <három> két punctumot 's eggy vonást; <tenni> valamint eggy hosszú í helyett <ha pedig egy> először magát <a' b> az i betűt, <'s> azután pedig felibe eggy <vonást> punctumot és <e> a' punctum felibe ismét eggy vonást tenni. – Ha <az> a' hosszan mondott <í>i jól íródik <úgy> a' szerint, hogy az *i* betű felibe a' punctumot egészen el hagyván tsak eggy német commát teszek, <nem ír kell-é> nem lesz é elég a' hosszu ö<-t> és ü<-t úgy irni> hellyébe két német commá<n kívül egyebet tennie;>t tenni? és nem írom é azt úgy sokkal könnyebben mint ha

[60] Baróti Szabó Dávid (1739–1819), jezsuita, majd világi pap és tanár, költő. Baróton született, Háromszék megyében.
[61] Zrínyi, 1606.
[62] Báróczy Sándor (1735–1809), Mária Terézia testőrségének tagja, író. Ispánlakán született, Alsó-Fehér Megyében.
[63] Zrínyi, 1606.

felibe két punctumot, és a' két punctum<okn> közzé eggy commát <szú> teszek? Nem leszé a' szemnek két hosszú vonás kedvesebb az o vagy u felett, mintha három darab <valami> tzifrat öszve szorúlva lát felette.

9. Ha <jól íródik> a' keményen ki mondandó lly ny és ty jól iródik e' szerint: nny, tty, és lly – jól íródik pedig <az eddi> a' bévett szokás szerint és senkik sem <olvassa> jutott eszébe hogy aztt első l, n, és t betűt <másféle hangonn olva a' második, l, n és t,> az y-nnal öszve-olvadtt második l, n, és t betűtől meg-szakasztva olvassa, <a' szerint mintha> nem jól íródik é az ggy és ssz; juthat é valakinek eszébe hogy az első <.> g<-t> és s betűt a<második>z y-nnal öszve olvadtt második g és s. betűtől meg-szakasztva <e>a' szerint olvassa, mint a' következendő szókban olvasni kell *meg-gyújtom – veres szőnyeg?* Nem haszontalan, szemet bosszantó 's kezet fárasztó é az, midőn e' szerint írunk:
gygy, lyly, nyny, szsz, tyty.

10. Azokbann a' szókban, <hol a' j> akár nomen légyen az, akár verbum; <a'> hol a' declinatió' és conjugatió' változásai keményebb hangot adnak a' Syllabának, <én eggy j betűt teszek inkább keményítésül. Igy m> én eggy j betűt vetek keményítésül. Igy írom a' következendőket: <atya,> atyja, <any az az> annya, vonja, adja, hagyja, az az, pater illius, mater illius, trahit, dat, finit. <–> nem atytya, anynya, <vonnya,> agygya, hagygya vagy <adja> adgya, <hag> hadgya. – Igaz nem mondom <az> adja, <vonja,> hagyja, hanem *aggya, haggya*, de ha igy írom ki esmer rá hogy az aggya dat vel det, haggya finit vagy finat. <Ki> Mi okom van írni *hadgya*, <nem> holott nem mondom <hadon> in præsenti indicativo hadom;[64] pedig így kell írnom ha az dat adgya lesz, mert tökélletesen eggy hang fordúl elő mind a' két szóbann. – De illyen homályosságban nintsen senki, a' ki másnak törvényt szabjon, sőt mindennek szabadsága van azt tselekedni, a' mit leg jobbnak ítél, a' mi leg-<jobban>inkább tetszik.[65]

[64] 'Jelen idő kijelentő módban.'
[65] Az oldal versóján a lap alján ez a szó olvasható: „Orthograph".

Rövidítések és irodalomjegyzék

MTAK KIK	Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattára
OSZK Kt	Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára

*

XVI. Századbeli magyar költők 1881	*XVI. Századbeli magyar költők művei II. 1540–1555*. Kiad. Szilády Áron. MTA Könyvkiadó-hivatala, Bp., 1881 (Régi Magyar Költők Tára, III, Tinódi Sebestyén Összes Művei).
Adami 1760	*Ausführliche und neuerläuterte Ungarische Sprachkunst, der Hochlöblichen Deutschen Nation [...]*. Verfast von Michael Adámi. Wien, gedruckt bey den Schilgischen Erben, 1760.
Benedek – Domokos 1795	[Benedek Mihály, Domokos Lajos]: *Magyar Grammatika, mellyet készített Debreczenbenn egy Magyar Társaság*. Bétsbenn a' Magyar Hírmondó íróinak költségével, Alberti betűivel, 1795.
Bod 1766	*Magyar Athenas avagy az Erdélyben és Magyar-Országban élt tudos embereknek, nevezetesebben a' kik valami, világ eleibe botsátott irások által esméretesekké lettek, 's jo emlékezeteket fen-hagyták Historiájok mellyet sok esztendők-alatt, nem kevés szorgalmatossággal egybe-szedegetett, és az mostan élöknek, 's ez után következendöknek tanuságokra, 's jora valo felserkentésekre közönségessé tett.* F. Ts. Bod Péter. A' M. Igani Ekklésiában a' KRISTUS Szolgája. Nyomtattatott 1766-dik Esztendőben.
Czifra 2014	Czifra Mariann: *Kazinczy Ferenc kiadatlan grammatikája: hangtan*. In: *Széphalom – a Kazinczy Ferenc Társaság Évkönyve*, 24(2014), 203–209.

Csáti
1787 [Csáti Demeter]: *Emlékezzünk Régiekről...* In: *Révai Miklós' Elegyes Versei, és néhány apróbb köttetlen írásai.* Függelékűl hozzájok adatnak másoknak is némelyly hozzá íratott darabjaik, végre néhány régiségek is, Pozsonybann, Loewe Antal' betűivel 1787, 273–288.

D. Cs. J.
1822 D. Cs. J.: *I. A' Magyar Ejtegetésről: Nem újak, hanem tsak öszve szedett régiek, II. A' Magyar Igékről*. In: *Tudományos Gyűjtemény*, 6(1822), 8, 50– 60.

Dugonics
1788 Dugonics András: *Etelka, egy igen ritka magyar kisasszony Világos-váratt, Árpád és Zoltán fejedelmeink ideikben*, I–II. Füskuti Landerer Mihály. Pozsony–Kassa, 1788.

Dugonics
1790 *Az arany pereczek. Szomoru történet öt szakaszokban.* Irta Dugonics András királyi oktató. Posonyban és Pesten, Füskúti Landerer Mihály' költségével és betöivel, 1790.

Elter
1830 Elter József: *Értekezés a Magyar Nyelv szó ejtéséről*, 1830. OSZK Kt, Quart. Hung. 727.

Gyarmathi
1794 Gyarmathi Sámuel: *Okoskodva tanito magyar nyelvmester. Melly írattatott Gyarmathi Sámuel N. Hunyad Vármegye Orvossa által*, A' Nagy Erdély Országi T. N. RENDEK költségével. Kolos'sváratt (a második kötet: Kolo'sváratt, és Szebenben). Nyomtattatott Hochmeister Márton, Tsász. K. Dicast. Könyvnyomtato és priv. Könyváros Betüivel, 1794, I–II.

Károli
1687 *A' mi Urunk Jesus Christusnak Uj Testamentoma* Magyar Nyelvre fordittatott Károli Gáspár által Es mostan Ujonnan e' kisded formában kibocsáttatott. Amstelodámban M. Totfalusi Kis Miklos által 1687 esztendöben. (RMK I. 1359.)

Kazinczy
1793a *Herdernek és Lesszingnek mesélései*. Széphalom, Széphalmy Vincénél, Bécs, Hummel ny., 1793.
1793b *ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΜΑΙΝΟΜΕΝΟΣ az az a' Szinopei Diogenesz' Dialogusai*, Consil. Wieland írásiból. Pesten, Nyomt. Trattner Mátyásnál, 1793.

1825 Kazinczy Ferencz: *A' Nyelv', az Írás' feltalálása; a' Magyar Nyelv' Bölcsője, 's legrégibb Maradványaink*. In: *Felső Magyar Országi Minerva*, 1(1825), 1, 5–14.

1890 *Kazinczy Ferencz levelezése. Első kötet. 1763–1789*. S. a. r. Váczy János. Bp., MTA, 1890. (Kazinczy Ferencz Összes Művei.)

1927 *Kazinczy Ferencz levelezése. Huszonkettedik kötet. 1764. December 3. – 1831. Augusztus 5.* S. a. r. Harsányi István. Bp., MTA, 1927. (Kazinczy Ferencz Összes Művei.)

2012 Kazinczy Ferenc: *Szép Literatúra*. S. a. r. Bodrogi Ferenc Máté, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2012. (Kazinczy Ferenc Művei.)

1894 *Kazinczy Ferencz levelezése. Ötödik kötet. 1807 Május 1. – 1808. Junius 30.* S. a. r. Váczy János. Bp., MTA), 1894. (Kazinczy Ferencz Összes Művei.)

Kazinczy

1790 *Kazinci András mátkájához Ödönffi Vinnai Erzsébethez. 1685ben. (tulajdon kéz-írása szerént.)* In: Orpheus, 6(1790), 6, 143–147.

Laszkalner

1819–1845 Laszkalner Antal: *Némelly ritkább Magyar szavak, helyes Kiejtések s Közmondások Gyüjteménye*. 1819–1845, autogr., OSZK Kt, Quart. Hung. 1004.

Molnár

1607 *Psalterium Ungaricum. Szent David Kiralynac es Prophetanac Szaz oetven Soltari az Franciai notáknac és verseknec módgyokra most úyonnan Magyar versekre fordittattac es rendeltettec*. SZENCI MOLNAR ALBERT által. MDCVII. Herbornában Nyomtattatot Hollos Christof által.

Pécsi

1596 *Agendarivs. Liber continens ritvs et caeremonias, qvibvs in administrandis Sacramentis, benedictionibus, et alijs quibusdam Ecclesiasticis functionibus, parochi, et alij curati, in Diścesi et prouincia Strigoniensi vtuntur. Qvibvs additae svnt, lingva vernacula, piae et catholicae aliquot exhortationes, ad eos, qui vtuntur Sacramentis, et qui eorum administrationi intersunt.* Complacentia et expensis, Reuerendissimi D. D. Ioannis Kuttassi, Episcopi Iauriensis, ac per Hungariam Cancellarij: Elimatione uero et relectione LUCÆ PEECHI Fiscalis Eccles: Strigoniensis, secundario impressus. Tirnaviae Anno Domini M.D.XCVI. (RMK I. 284.)

Petrovics
1819 Petrovics Ignácz: *A' magyar betűkről, és ejtegetésekről*, I. Tsomó. Pesten, Trattner János Tamás betűivel, 1819.

Révai
1787 *Révai Miklós' Elegyes Versei, és néhány apróbb köttetlen írásai.* Függelékűl hozzájok adatnak másoknak is némelyly hozzá íratott darabjaik, végre néhány régiségek is. Pozsonybann, Loewe Antal' betűivel, 1787.

Révai
1803 *Antiquitates literaturae Hungaricae. Volumen I. quod complectitur Duas allocutiones funebres, genuinae veteri pronunciationi restitutas, et commentario pronunciationi restitutas, et commentario grammatico illustratas. Monumentum, inter manuscripta Hungarica, quae sciuntur, omnium vetustissimum.* Studio, et opera Joannes Nicolai Révai, Presbyteri sec. dioec. iaurinens, Linguae, ac literaturae Hungaricae professioris publ. ord. in regia scientiarum universitate Pestinensi. Pestini, Typis Matthiae Trattner, 1803.

Révai
1806–1808 Révai Miklós: *Elaboratior grammatica Hungarica. Ad genuinam petrii sermoni indolem fideliter exacta, affiniumque linguarum adminiculis locupletius illustrata. Tribus voluminibus comprehensa. Studio, et opera Ioannis Nicolai Révai, presbyteri dec. dioec. iaurinens. lunguae, ac literaturae hungaricae professoris publ. ord. in regia scientiarum universitate Pestinensi*, I–III. Typis Mathiae Trattner, 1806–1808.

Sylvester
1541 Sylvester János: *Vÿ Testamentu~ Mag'ar nelwen~, mell'et az Goeroeg, és Diak nelwboel vyonnan fordy"tank, az Mag'ar nipnek Kereszt'en~ huetben valo ippuelisire,* 1541.

Verseghy
1793a Verseghy Ferenc: *Proludium in institutiones linguae Hungaricae, Ad Systema Adelungianum, genium item linguarum orientalium, ac dialectum tibiscanam & transylvanam exactas*, Trattner, Pestini, 1793.

Verseghy 1793b — Verseghy Ferenc, *Mi A' Poézis? És Ki Az Igaz Poéta? Egy Rövid Elmélkedés, Mellyben a' Költésnek mivolta, eszközei, tzéllya, és tárgya, a' Magyar Rythmisták' hangeggyeztetésének helytelenségével' eggyütt elöállíttatnak. Megtóldva Horátziusnak Pizóhoz és ennek Fiaihoz írtt Levelével melly Költömesterségnek is neveztetik, és egynéhány Költeményes Enyelgésekkel*. Landerer Katalin' betöivel és költségével, Budán, 1793.

Verseghy 1805 — Verseghy Ferenc: *A' tiszta magyarság, avvagy a' csinos magyar beszédre és helyes írásra vezérlő értekezések. Követi ezeket a' Cadentiák' lajstroma mellynek hasznát a' filologusok és a' poéták eggyaránt vehetik*, Eggenberger Jósef, Pest, 1805.

Verseghy 1999 — Verseghy Ferenc: *Bevezetés a magyar nyelv törvényeibe, amely Adelung rendszere, nemkülönben a keleti nyelvek szelleme, valamint a tiszai és az erdélyi nyelvjárás alapján készült*. Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, Szolnok, 1999.

Zrínyi 1606 — *Adriai tengernek Syrenaia, Groff Zrini Miklós.* Nyomtatta Béchben a' Koloniai Udvarban Kosmerovi Máte Császár ő Felsége Könyvnyomtatója. ANNO M.DC.VI.